

Martina Ptáčníková (Praha)

PETR ČORNEJ: HUSITÉ NA ŽIŽKOVĚ. POMÍJIVÁ PAMĚŤ PRAŽSKÉ PERIFERIE. Praha: Paseka, 2023, 416 s., ISBN 978-80-7637-412-6

Petr Čornej vydal v závěru roku 2023 knihu, v níž se s výjimečným vypravěčským nadáním věnuje kulturním, sociálním, stavebním, politickým a ideologickým proměnám jedné pražské čtvrti. Přestože je Žižkov místem autorova dětství a mládí, *Husité na Žižkově* nejsou memoárem, nýbrž odbornou historickou monografií, která doplňuje Čornejovo stěžejní téma, jímž je husitství. Ve své nejnovější knize se zabývá jeho otiskem v dějinné paměti i v místopisu Prahy.

Žižkovská toponyma nejsou na stránkách onomastické literatury žádným nováčkem (srov. Nekula, 2008; David, 2011, s. 180; Ptáčníková, 2021, s. 104–105), kniha Petra Čorneje je však v této konkurenci pozoruhodným dílem. Poskytuje mnohem více než souhrn proměn názvů žižkovských veřejných prostranství, které ostatně zachycují již lexikony pražských uličních jmen (viz nejnověji Lašťovková – Lašťovka a kol., 2022). Co tedy vydání *Husitů na Žižkově* přinese onomastickému výzkumu?

Čornejova monografie se vztahuje k lokalitě nedaleko severního svahu vrchu Vítkova, kde jednooký válečník Jan Žižka svedl v červenci roku 1420 vítěznou bitvu nad křižáckými vojsky císaře Zikmunda a kde během poslední třetiny 19. století vyrostla svérázná žižkovská obec. Chronologický záběr knihy pokrývá období od zmíněného Žižkova vítězství až do současnosti, geografická dimenze je sensu stricto dána hranicemi katastrálního území Žižkova (toponymum je poprvé písemně doloženo roku 1427), ve skutečnosti je však autor leckdy překročí, a to aby mohl v širokém kontextu vylíčit tzv. druhý život husitství neboli husitskou tradici v celé její rozmanitosti.

Text prozrazuje bytostné zaujetí tématem a místem. Čornej se detailně věnuje rostoucímu kultu husitství ve 2. polovině 19. století, který byl dán sepětím s emancipačním zápasem českého národa v rámci habsburské monarchie. Společnost tehdy nadšeně vzhlížela k husitskému radikalismu a neústupnosti, tedy k postojům, které ona sama podle svých vůdců potřebovala, aby uspěla v emancipačním úsilí. Obdiv k husitským radikálům se v české dějinné paměti projevil nejvýrazněji právě na Žižkově. Jeho první starosta Karel Hartig se rozhodl Žižkov budovat jako místo připomenutí slavné husitské minulosti. Byl to on, kdo položil základy zdejšího urbanonymického systému, když roku 1872 předložil vinohradské obecní radě návrh na pojmenování prvních deseti veřejných prostranství rychle se rozrůstajícího předměstí. Argumentoval potřebou snazší orientace, ale svůj návrh pojal i jako vzdorné politické gesto. Díky *Husově třídě*, *Žižkovu náměstí*, *Roháčově* ulici aj. se

Žižkov rázem stal nejrozsáhlejším místem historické paměti na husitskou minulost (s. 84). Celý systém začal být záhy doplňován, mj. i jmény osobností z poděbradské (např. *Cimburkova*) a bělohorské doby (např. *Žerotínova*). Čornej připomíná, že toponyma žižkovských prostranství neplnila pouze „funkci praktické učebnice husitské historie“, ale odrážela rovněž i postupnou nacionalizaci veřejného prostoru (s. 92, srov. také s. 118).

Výklad o postupně vznikajících žižkovských uličních jménech autor vhodně doplňuje i připomenutím názvů žižkovských domů (např. *U Jana Žižky z Trocnova*, *U Hradu Rábí*, ale také *U Amerického Sokola* nebo *U Města Moskvy*; srov. s. 67 a 133 n.). Jím shromážděný materiál je pro onomastiku velmi cenný a inspirativní, neboť kupř. téma názvů domů je v dosavadních výzkumech spíše řídké. V ojedinělých případech lze přitom s Čornejem v otázce motivace jmen domů polemizovat. Kupříkladu úvaha o tom, že některý ze tří žižkovských domů nazvaných *U Libuše* mohl své honorifikační jméno získat i podle nějaké rázovité žižkovské ženy, a nikoliv nutně po bájné kněžně (s. 141), je spíše mylná. Vzhledem k postupnému formování Žižkova jako místa dějinné paměti a s přihlédnutím ke způsobu pojmenovávání ostatních žižkovských domů, v němž se připomenutí z celonárodního pohledu „neznámých“ osob neobjevuje, se tato motivace nejví jako pravděpodobná.

Na druhou stranu je potřeba ocenit, že jako historik dokáže Čornej upozornit na omyly a nepřesnosti tradované v uličnicích. Týká se to např. *Loudovy* ulice, která by měla být správně nazývána *Laudovou*, neboť připomíná hejtmana Matyáše (Matěje) Laudu z Chlumčan. Forma *Lauda* odvozená od *laudare* byla latinskou podobou jeho jména Chval, nikoliv hanlivým přízviskem (s. 164).¹

Mnohem zajímavější než samotný rozmach husitských urbanonym se jeví postupné upouštění od tohoto způsobu pojmenování. Čornej podrobně mapuje, jak počáteční nadšené vzepětí husitského tématu v urbanonymii postupně upadá, a to nejprve pozvolna (po roce 1900 vzniká modernější zástavba, k níž se rebelská husitská tradice již nehodí), poté stále viditelněji. Zatímco ještě v závěru 19. století tvořila urbanonyma motivovaná husitstvím asi polovinu nových názvů, v letech 1901–1910 to už byla jen čtvrtina (Žižkov stále ctil husitskou minulost, ale její politický potenciál už nevnímal jako krajně naléhavý). V letech 1969–1989 obdrželo husitské jméno jediné veřejné prostranství a od roku 1989 už zde nevzniklo žádné takto motivované urbanonymum. Čornej dává tento ústup do souvislosti s odeznáním vlny českého historismu zrozeného v 19. století a opírajícího se o propojení husitského a bělohorského mýtu. Zároveň to dokládá diskreditaci husitské tradice komunistickým režimem.

¹ K tomu srov. také Černá, 2004.

Zajímavým způsobem Čornej srovnává zacházení s husitskými urbanonymy na Žižkově v čase dvou nedemokratických systémů 20. století. Zatímco nacistická správa Prahy neodstraňovala urbanonyma spjatá s vrcholným husitstvím, neboť potřebovala akcentovat ideu staletého česko-německého porozumění (tato vstřícnost měla ale své hranice a v rámci Velké Prahy zůstávala omezena téměř výhradně na Žižkov), po roce 1948 došlo k revizím v žižkovském urbanonymickém systému, a to navzdory tomu, že komunistická propaganda pěstovala mýtus husitů jako předchůdců komunistického zřízení (o svou uliční tabulku přišel např. Jakoubek ze Stríbra). Čornej připomíná i vmísení komunistických urbanonym *Koněvova*, *Kalininova* a (ve své části též) *Stalinova* do žižkovské uliční soustavy, které narušilo tradiční, národně český významový plán zdejší toponymie (k tomu viz také Nekula, 2008).

Součástí *Husitů na Žižkově* je i exkurs věnovaný husitským toponymům na Pankráci, tj. nedaleko od Vyšehradu, kde husité svedli v listopadu roku 1420 další vítěznou bitvu (s. 286–297). Čornej zde opět s využitím svých historických znalostí dokáže upozornit na pozoruhodné skutečnosti. Pankrácký urbanonymický systém, jenž vznikl jako místo paměti tohoto husitského střetnutí, totiž obsahuje i jména, která s vlastní bitvou vůbec nesouvisí. Ulice *Lounských* a *Žateckých* pojmenované podle oddílů bojujících ve zmíněné bitvě tak doplňuje i ulice *Hradeckých*, ačkoliv přítomnost vojenského sboru královéhradecké obce není v pramenech doložena (s. 289).²

Autor také upozornil na skutečnost, že do téhož systému byla včleněna i osobnost, jež ve skutečnosti bojovala v bitvě pod Vyšehradem proti husitům. Vznik *Mikešovy* ulice připomínající Mikuláše (Mikeše) Divůčka z Jemniště, nepřítele a odpůrce husitství, označuje Čornej za bizarní a zmatený. Domnívá se, že uspokojivé vysvětlení, proč dostal Mikeš Divůček v Praze ulici, zatím chybí (s. 291). Řešení lze však jistě hledat v mechanickém přidání na základě prosté potřeby doplnit systém (k tomu srov. systémotvornou funkci urbanonym: Štěpán, 2012, s. 297). Urbanonymické systémy vznikají tam, kde je potřeba naráz pojmenovat větší množství veřejných prostranství, a zvláště v případech, kdy jde o tak velké město jako Praha, je někdy obtížné nalézt tolik „volných“ nových jmen. Není proto překvapivé, že se v honorifikačních urbanonymech upomínajících na vojenské střetnutí husitů smísili vítězové i poražení. Praktická potřeba tak zde převládla nad historickými fakty a touhou připomenout pankráckou pláň jako místo husitského vítězství.

Výraznou předností *Husitů na Žižkově* je skutečnost, že autor-historik dokáže vnímat vznik určitých jmen v širokých souvislostech a pohlíží na jejich motivaci

² V uličnících se však zapojení Hradeckých do bitvy běžně zmiňuje, srov. nejnověji Lašťovková – Lašťovka a kol., 2022, s. 185.

zcela novým způsobem. Platí to kupř. o třech detoponymických honorifikačních urbanonymech *Šumavská*, *Čerchovská* a *Chodská*, jejichž úřední schválení na přelomu 19. a 20. století nemuselo být motivováno pouze snahou připomenout krásy české vlasti, nýbrž mohlo být i oslavou lokality, která v chápání českých národovců představovala nejzápadnější výspu češství a v předbělohorské době i hráz proti německé expanzi (s. 112).

Cennou součástí Čornejovy publikace je též fakt, že připomíná jména zamýšlená, nakonec však nevzniklá. Na přelomu let 1871–1872 bylo pro části Žižkova kupříkladu uvažováno o jménech *Palackov* (sic!; podle Františka Palackého), *Purkyňov* (podle Jana Evangelisty Purkyně) a *Kozákov* (podle záporožských kozáků) (s. 320–321). Kromě toho Čornej dokládá jako znalec místních poměrů i toponyma vzniklá teprve nedávno (např. jméno pro cyklostezku *Staré spojení*; s. 282) a upozorňuje i na přetrvávání úředně odstraněných toponym v místním úzu ještě mnoho let po přejmenování (srov. taková jména jako *Poděbradka* či *Perštyňák*; s. 231–232).

Husité na Žižkově jsou úctyhodnou knihou, která těží z autorova citu pro detail a ke genezi Žižkova přistupuje s respektem k jeho podmanivé atmosféře a svébytné pozici místa dějinné paměti. Text je nápadný autorovým zaujetím pro téma, tvůrčí svobodou a vynikajícími schopnostmi literáta. Předností Čornejovy knihy je bezesporu skutečnost, že má na paměti laického čtenáře, jemuž vše podrobně vysvětluje v širokých souvislostech za pomoci obsáhlého poznámkového aparátu. Autor užívá i odborných onomastických termínů, avšak pouze tak, aby jim čtenář porozuměl. Jeho text se dobře čte a místy působí jako průvodce, který se dá snadno využít pro zpřítomnění historie na procházce v terénu.

V knize se mísí několik rovin. Čornej bohatě vykresluje dění i klíčové aktéry husitského hnutí a poskytuje vhled do mentality liberálů 2. poloviny 19. století nadšeně prosazujících husitský mýtus a aktualizujících jej v souladu se svým vlastním politickým programem, který stál v opozici vůči vídeňské politice. Stejně tak poukazuje na zacházení s husitskou tradicí v „krátkém“ a turbulentním 20. století, které vyústilo až v její zneužití komunistickým režimem pro potřeby své vlastní propagandy.

Pomocí detailní analýzy uličního názvosloví relativně malé oblasti Čornej dokáže podrobně mapovat motivaci jednotlivých aktérů k prosazení konkrétních jmen a na obecné rovině sledovat hlubší sociální procesy, které jsou s proměnami toponym spojené. Výsledkem jeho snažení je poutavá historická monografie s živým literárním stylem a s pozoruhodně výstižným obrazovým materiálem, který umožňuje téma jasněji pochopit.

Knihou o druhém životě husitů na Žižkově končí velmi symbolicky zmínkou o schváleném přejmenování *Koněvovy* ulice. Uliční tabulky s novým jménem *Hartigova* byly osazeny právě v době, kdy *Husité na Žižkově* opouštěli výrobní linku.

I otec zakladatel Žižkova a tvůrce nejstaršího pražského urbanonymického systému se tak téměř 120 let po své smrti dočkal své vlastní uliční tabulky a zasloužené satisfakce.

Príspevek vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

LITERATURA

- ČERNÁ, A. M. (2004): Nectný Matěj Lauda z Piesku. *Naše řeč*, 87, 1, s. 51–52.
- DAVID, J. (2011): *Smrđov, Břežněves a Rychlonožkova ulice. Kapitoly z moderní české toponymie*. Praha: Academia.
- LAŠŤOVKOVÁ, B. – LAŠŤOVKA, M. a kol. (2022): *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*. 2. vyd. Praha: Academia.
- NEKULA, M. (2008): Hus – Husova, Žižka – Žižkov... Toponyma a ideologie. In: M. Čornejová – P. Kosek (eds.), *Jazyk a jeho proměny. Prof. Janě Pleskalové k životnímu jubileu*. Brno: Host, s. 178–194.
- PTÁČNÍKOVÁ, M. (2021): *Mezi Stalinovou třídou a Husákovým tichem. Kapitoly z pražské toponymie*. Praha: Academia.
- ŠTĚPÁN, P. (2012): Nová pražská detoponymická urbanonyma. *Acta onomastica*, 53, s. 295–308.

Martina Ptáčniková
ORCID: 0000-0001-6253-5033
ptacnikova@ujc.cas.cz
oddělení onomastiky
ÚJČ AV ČR, v. v. i.
Valentinská 1
116 46 Praha 1

Tento článek je volně přístupný na základě licence *Creative Commons Uved'te původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence*, která umožňuje používání, šíření a reprodukci článku za podmínky, že původní článek bude řádně citován. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.cs>.

This is an open access article under the terms of the *Creative Commons Attribution 4.0 International Public License*, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original article is properly cited. The license terms are available here: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>.